

Talci – 2017

**Spoštovane tovarišice in tovariši, dragi svojci ustreljenih talcev,
cenjene udeleženke in udeleženci današnje spominske slovesnosti!**

V ponedeljek bo minilo tri četrt stoletja od največje morije, ki jo je zagrešil okupator v enem dnevu na Slovenskem, 2. oktobra 1942 so nacisti za temi zidovi, na dvorišču sodnih zaporov, ustrelili 143 slovenskih domoljubov samo zato, ker so ljubili svojo domovino, rodno grudo in so pravočasno spoznali, da rigorozni nacistični raznarodovalni ukrepi grozijo z uničenjem slovenskega naroda kot etnične skupnosti. Drugi oktober 1942 je bil prav gotovo najbolj črn dan v dosedanji zgodovini slovenskega Maribora.

Zato se mi še toliko bolj zdi nesprejemljiv odnos našega mesta in njegovega vodstva, da kljub našim dolgoletnim prizadevanjem ne premore niti toliko zgodovinskega spomina in pietetnega odnosa do teh žrtev, da bi 2. oktober postal spoštovanja vredna stalnica v programu vsakoletnih mestnih prireditev, da bi takrat, ko se s spominsko proslavo spomnimo veličine njihove žrtve, vsaj za eno uro zaprli Titovo cesto na odseku mimo prizorišča prireditve in da bi se mestni funkcionarji v dostojnem številu prireditve tudi udeležili. Brezbrižnost in aroganca do takšnega dogodka kaže odnos uradnega Maribora do žrtev, ki s svojo smrtjo pred 75. leti tlakovali pot v svobodo in neodvisnost slovenske države.

Nasploh se v Mariboru veliko premalo zavedamo in poznamo ter cenimo prispevek in žrtve, ki jih je naše mesto dalo v boju proti nacističnemu okupatorju med drugo svetovno vojno. Maribor res ni postal mesto heroj, v njem pa so se vseeno dogajale in zgodile stvari, ki bi jim težko našli enake na Slovenskem. Dovolite, da jih omenim samo nekaj.

Maribor je bil prvo večje mesto v Sloveniji v Sloveniji, ki so ga v aprilski vojni leta 1941 zasedle nemške okupacijske sile. V Mariboru je bila že 29. aprila 1941, samo tri tedne po napadu in le tri dni po Hitlerjevem obisku izvedena prva uporniška akcija proti okupatorju na Slovenskem. Iz Maribora je v začetku junija 1941 odpeljal v Srbijo prvi transport s slovenskimi izgnanci. V Mariboru, kjer je bil vsa štiri leta okupacije sedež nacističnega okupacijskega aparata za celotno okupirano slovensko Štajersko, so nacisti z najbolj surovim ukrepi uresničevali svoj potujčevalni načrt. Kljub temu pa so se že po enem mesecu okupacije v Mariboru pričele načrtne priprave na oboroženo vstajo. Večina borcev, kar 19 od 29, prve Pohorske partizanske čete, ki je bila ustanovljena konec julija 1941, je bila iz Maribora. V prvih mesecih okupacije, zlasti pa od maja do septembra 1941, je bil Maribor središče osvobodilnega gibanja za slovensko Štajersko, jugoslovanski del Koroške in Prekmurje.

Kljub močno poostrenemu okupatorjevemu nadzoru nad slovenskim prebivalstvom v Mariboru, kjer je v vsaki večji hiši stanovala tudi kakšna nemška ali okupatorju naklonjena družina, ki je budno pazila na slovenske sostanovalce in njihovo početje, je bil mestu ob Dravi močan odpor proti okupatorju že poleti 1941 (sabotažne, napisne in trosilne akcije), ko ga v večini slovenske Štajerske še ni bilo. Delovanje v odporniškem gibanju je bilo zelo nevarno, a kljub temu je v letih 1941 – 1945 v mestu delovalo približno 340 postojank odpora, ki so bile razpredene v vseh predelih mesta. Nobena se ni zadržala skozi daljše obdobje, le redke več kot pol leta. Večina jih je bila odkritih ali izdanih, mnoge so morale zaradi nevarnosti, da jih gestapo odkrije, prenehati delati. Veličina ilegalnega dela proti okupatorju v Mariboru je bila v tem, da so kljub strahovitemu okupatorjevemu nasilju in številnim žrtvam, nastajale vedno nove postojanke in odpor vse do osvoboditve nikoli ni prenehal.

Čeprav je Maribor v štirih letih okupacije doživel nekaj velikih izdaj, ki so vsaj dvakrat, jeseni 1941 in v drugi polovici leta 1944, skoraj popolnoma razredčile vrste sodelavcev osvobodilnega gibanja, organizirane kolaboracije z okupatorjem ni bilo, kakor tudi ne drugod po okupirani Štajerski. Pri tem je zelo pozitivno vlogo odigrala tudi slovenska duhovščina, kolikor je še ostalo v župnijah, še posebno pa mariborski škof, ki je za razliko od ljubljanskega, vztrajno in odločno odklanjal pobude za ustanovitev domobranstva oziroma belogardizma tudi v njegovi škofiji.

Okupator si je ves čas okupacije prizadeval, da bi Maribor izoliral pred vplivom partizanskih enot, a mu to ni uspelo. Mesto je bilo vsa leta povezano s partizani na Pohorju in na Kozjaku, kamor je mestna odporniška organizacija pošiljala tudi številne novince. Tako s Pohorsko in Ruško četo, prvim in drugim Pohorskim bataljonom, Pohorskim odredom, Zidanškovo brigado in Lackovim odredom. Slednji je v zadnjem obdobju vojne izvedel nekaj akcij tudi v samem mestu, kar je slovensko prebivalstvo sprejelo z neprikritim navdušenjem.

Ko govorimo o deležu in žrtvah Maribora na oltar zmage nad nacizmom, pa nikakor ne smemo mimo zavezniških bombnih napadov na naše mesto v zadnjem letu in pol vojne. Maribor je doživel 29 bombnih napadov, v katerih je bilo porušenega ali močno poškodovanega skoraj polovica stavbnega fonda, pri čemer je izgubilo življenje kar 484 meščanov. Maribor je bil tudi zadnji med večjimi jugoslovanskimi mesti, ki ga je maja 1945 zapustila okupatorska vojska. Naj dodam še podatek, da je v nekaj več kot štiri leta trajajoči okupaciji in odporu proti okupatorju v takratnem okrožju Maribor mesto aktivno sodelovalo 1.750 ljudi, skupaj s 3.500 simpatizerji OF, ki so občasno z materialnimi prispevki ali kako drugače pomagali pa je

bilo v mestu v boj proti nacističnemu okupatorju vključenih približno 5.250 Mariborčanov, od tega jih je prek 2.670 izgubilo življenje.

Tovarišice in tovariši, navedel sem samo delček tistega, kar se je v našem mestu dogajalo v letih najtežjih in najbolj krvavih preizkušenj v njegovi zgodovini. Zato znani mariborski zgodovinar in muzealec prof. Franjo Baš maja 1945 v pozdrav osvoboditeljem ni zaman zapisal: »Maribor Vas pozdravlja brez slavalokov in brez povork, Maribor, ki krvavi iz nešteti ran, povzročenih po vojni vihri, pa Vas pozdravlja z vsem svojim srcem, iz globine svoje duše v utešenem hrepenenju težkih in dolgih 49 mesecev ... pozdravlja glasnike svobode, pravice in miru ... »

Ko Baš pozdravlja glasnike svobode, pravice in miru, ima v mislih tudi talce, ki so svoja življenja, večina njih še v rosi mladosti, tragično in nasilno končali na drugi strani tega zidu, na dvorišču mariborskih sodnih zaporov. Ne samo 143 ustreljenih 2. oktobra 1942, oziroma 689, ki so bili ustreljeni za tem zidom, ampak vseh 1.590, ki so bili ustreljeni po vsej slovenski Štajerski, nam kliče: »Ne pozabite nas!« Ne smemo in ne bomo jih pozabili, ker so del nas in našega narodnega ponosa. Tudi oni so ljubili svoje starše, otroke, žene, dekleta, brate in sestre, prijatelje in znance. Ljubili so življenje, pa so jim ga nasilno vzeli. Kljub temu so umirali ponosno. Moč jim je dajala zavest, da bodo padli v velikem in pravičnem boju svojega naroda in da so v boju proti zločinskemu nacizmu potrebne žrtve. Zato so umirali hrabro, do zadnjega trenutka zvesti boju za svobodo, eno največjih vrednot. Zato naj 2. oktober postane dan spomina na slovenski holokavst, za Maribor pa še dodatno dan spomina in pietetna obveza do malih ljudi velikih dejanj, ki so nam tako rekoč z golimi pestmi ubranili slovenski Maribor in priborili svobodo, vrednoto vseh vrednot.

Zlasti za mlado generacijo je pomembno, da si globoko in za vedno vtisne v svoj zgodovinski spomin dejstvo, da je v letih 1941- 1945 resnično šlo za smrtno obsodbo slovenskega naroda, za boj na življenje in smrt, da je oboroženi odpor, tudi za ceno mnogih žrtev bil zgodovinska nuja. Slovensko osvobodilno gibanje je ohranilo Slovence na svoji zemlji, pomoč ter odkrito in zavestno sodelovanje z okupatorji pa najhujše obsodbe vredno dejanje.

Odnos do preteklosti, zlasti tiste preteklosti, ki je usodno zaznamovala našo zgodovino, je korenina iz katere rasteta narodna zavest in domoljubje. Tega pa se žal premalo zavedajo tisti, ki vodijo slovensko državo in odločajo o prihodnosti njenih državljanov. S pretiranim relativiziranjem in potvarjanjem zgodovinske resnice dajejo veter v jadra tistim, ki omalovažujejo vlogo in pomen slovenskega osvobodilnega boja ali ga celo označujejo za zgodovinsko napako. Slovenska politična elita je kmalu po osamosvojitvi izgubila stik z realnim življenjem in občutek delati za skupno dobro. Zakoni, morala in etika zanjo niso več vrednote, na katerih mora temeljiti demokratična družba. V dobrega četrto stoletja je s svojim ravnanjem, predvsem z nespametno denacionalizacijo in divjim lastninjenjem, mlado in mnogo obetajočo slovensko državo uspela »sleči do golega«.

K takšnemu stanju je veliko pripomogla tudi večina slovenskih medijev, ki so jim veliko pomembnejše razne afere, korupcija, politične zdrahe, klanjanje vsemu tujemu, gospodarski kriminal, senzacionalizem vseh vrst in kar je še takega na jedilniku naše skorumpirane sedanosti. Kakšen poučen, z domoljubnim nabojem povezan dogodek, vezan na našo polpreteklo zgodovino pa zanje ni zanimiv niti pomemben, zato ga enostavno bojkotirajo in zamolčijo, da se ne bi zamerili svojim lastnikom in političnim botrom.

Tam, kjer se omalovažuje zgodovinski spomin kot hrbtenica narodne zavesti in se namerno potvarja zgodovinska resnica, tam prava demokracija nima bodočnosti. Šele ko bodo pomembni zgodovinski dogodki del narodove biti in postali »ponos in dika« slovenstva, oziroma simbol naše enotnosti in ne ločitev, bomo mogoče vendarle smeli začeti sanjati tudi o »raju na sončni strani Alp«.

Maribor, 30.9.2017

dr. Marjan Žnidarič